



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Jacobi Sadoleti Oratio De Pace Ad Imperatorem Carolvs Cæsarem
Avgvstvm.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)



IACOBI SADOLETI
ORATIO DE PACE AD
IMPERATOREM CAROLVM
Cæsarem AVGVSTVM.

HIVS tanti, & tam diffusi gaudii, quo proceperat
Imperator Cæsar Carole Augulle, Christiano mun-
ni data, omnium mortalium mentes incredibiliter
exultant, vnam possent, quæ madmodum cupere-
mus, in agendis tibi gratias magnitudinem verbis exprimitur. Sed
cùm eam capere nec animis nostris valeamus, nulla erit profecti-
oratio, quæ aut tanto tuo in omnes homines merito, aut tanta
nostræ voluptati, & lætitiæ par, atque idonea inueniri voquam
possit. Non enim nostræ fortunæ duntaxat, quæ legibus con-
ciliis, & æquo iure sublato, insolentium vbiq; hominum licen-
tia, & detrimentis diuturni belli fractæ erant, & dissipatæ, per
te nobis reddita, & constituta sunt: neque ipsa salus, vna
nostra, ea, quæ corporis incolumitate continetur, cùm post
rurum antea neque commorandi locum, neque progrediendi
haberet, per eundem te, à metu, à periculis, ab exitu communi
seruata, & liberata est. Neque verò in liberis, fratribus, con-
guineisque nostris, quorum sæpe salus nostra nobis visa est cla-
rior, à discriminibus præhiorum, à mera quotidianarum cœli-
ab iniuria, libidine intemperantium hominum, salus tam, à
incolumibus nobis restituendis, tua liberalitas constituit: sed
quod maximum horum omnium multoq; magnificè altissimum
est, cœlum, cœlum hoc ipsum inquam, portum laborum, an-
mnarumque nostrarum; quod religione Dei immortalis, non
contaminata vbiq; ferè gentium, aut inerepta iam dudum
miseramus; id nunc tuo diuino, & singulari beneficio, Impera-
tor, recepimus. Atque hæc tua tanta, & tam eximia dona, quo-
bus Christianas gentes vniuersas es complexus, si per se ipsa se-
ratè pendenda essent: cùm nulla videatur esse æstimatio, quæ
ad pondus earum, & dignitatem possit aspirare: tum hoc omnia
maiora, chariora, optabilioraque fuerunt, quòd inopinato, nec
capo

expectantibus nobis, in ipsa pene iam extrema rerum omnium
 desperatione sunt collata. Sic enim iacebamur afflictis ante, &
 periculis: sic omni calamitatum genere premebamur, ut nullam
 iam omnino spem melius aliquando nobis fore retineremus, ut
 miseris illius & infelicis vitæ finem non alium, quàm in inferiorem
 vitam morrem expectaremus: cum te, ô clementiss. & optime
 Imperator, bellum quidem urgente fortiter, atq; feliciter: sed ni-
 hilo minus pacis consilia tacitis tuis cogitationibus foveres,
 quod te nostrorum malorum, quotidianarumq; calamitatum
 inipradem erat miserum: nos exanimis, stupefacti, oppressi
 inuicem pacis, tuæq; bonitatis, & sapientiæ lumine nobis oblato,
 horum à caliginosa, & turbulenta vita ad serenam, atq; tranquil-
 lam, à desperatione ad spem, ab infinito omnium rerum mœrore
 ad summam alacritatem, & lætitiâ confurreximus. Quid ergo
 esse potest, vel in diuinis muneribus, vel in humanis, quod non
 secundum Deum quidem, & secundum illius immensam ineffa-
 bilisq; bonitatem tibi acceptum referre debeamus: qui vitam,
 quâ saltem, qui libertatem, qui leges, qui hominum societates,
 qui humanitatis iura, qui pignora naturæ, domesticæq; charita-
 tis, & sanguinis, qui agros, qui familias, qui vrbes, qui domicilia,
 pacem, octium, tranquillitatem, concordiam, qui spem denique
 celestium honorum, & illius beatæ optatæque immortalitatis,
 quæ tantum fide Deo piæ, sanctæq; atque ita vri à maioribus no-
 stris præscriptum est, habenda, recineri à nobis potest, tuo ipsius
 muneris colorem obtinemus. Quæ omnia profus erant nobis
 ablata, nisi bonitas tua illa restitisset. Equidem dolebam, & pro-
 meæ cœstante, ac perpetua erga Christianam Remp. voluntate
 sapientiss. hoc cogitans angebar, quod inter te & inter Gallia
 Regem Franciscum, quos probitas, & virtus, eademq; erga De-
 um religio, tam auctæ necessitudinis vinculum maxime
 coniungere, & vniuersim efficeret omnibus in rebus debebat, tan-
 tus, & tam atrox bellum incidisset. Cuius belli quidem aucto-
 res, & horrores qui fuerint, tacendum mihi esse arbitror: quæ
 vero, & quanta ex eo bello Christiano nomini damna, atq; exitia
 inuenta sunt, quis potest tacere? Nam si vllum vnquam fuit bel-
 lum gestum à barbaris, quod vel asperitate odiorum, vel cupidita-
 te viciscendi, vel etiam innata quibusdam gentibus crudelita-
 te, & ciadem, & vastitatem intulerit nationibus, interuentionem
 populis, omniaq; humana, ac diuina, impetu suo, incursumq; per-
 uerterit: Hæc omnia vidimus efficere istud bellum; quod tamen
 inter duos optimos, atque humanissimos principes gerebatur:
 cum alter Insulres sibi ereptos, alter subalpinas gentes querere-
 ret: deponeret autē ita vterq; id, quod iactaret suum, ac reddere
 & inuentionem non faceret. Neque tamen fuisse ea disceptatio
 tanti,

tanti, facileq; iniri ratio concordie aliqua potuisset, si non in-
 cisiones, si non animorum offensiones, si non dicta vitioque
 etaque nonnulla, quae speciem iniuriae videbantur habere, et
 animos ad perseverandum inflammassent. Quanquam si res
 huiusce mali causa proferenda non bis est, infensus hominum
 castis, & sceleribus Deus, cum suum nomen negligi, suamque
 pollui religionem videret, hoc calamitosissimo bello potius
 his sui violati numinis expetiuit. Nam quid aliud crederetur
 stimari potest, duobus talibus inter se dissidentibus principibus
 quorum uterq; mitis, clemensq; natura, ab humilino diuulgata
 hominum, & ab effundendo sanguine Christiano reuerentia
 abhorret; nisi Dei occulto, iustoq; iudicio hoc bellum in
 micas, & eisdem legibus coniunctas nationes, tanta obliuio-
 ne animorum, quam experti sumus, tam multis annis, tam
 cum pernicie Christianorum populorum, & suscipere hinc de-
 gestum, & continuatum: Cuius tamen belli si qua nonnulla
 interualla fuerunt, vel tacitis induciis, vel consensu factis
 quod quidem in tam longo tempore aliquando fuisse necesse, et
 fatigatis manibus, mentibusq; eorum, qui viis armorum ad
 sua corpora contriuerant: id tu tibi tempus, maxime Imperator
 non ad praeteritorum tuorum laborum requiem, sed ad conuen-
 gloriam iustius adipiscendam sumpisti. qui magnis saepe con-
 tribus comparatis, maximis classibus instructis, & ad ornatum
 tra nostrae religionis hostes toties iam bella terra, neque pro-
 sti. Ex quo patere recte iudicantibus potuit, te, cum arma hinc
 aduersus Christianos, necessitate sumere, cum aduersus bar-
 ros, voluntate. Itaq; ad Viennam primum Aultrae viderem, quam
 fratris tui clarissimi Regis Imperio, & ditione sua est, cum ad
 oppugnandam innumerabiles barbarorum copias conuenissent
 & quod praesidium in vrbe non satis firmum esse videbatur, viam
 expugnandi magnam spem cepissent; quod deinde de tanquam
 Germaniae, Italiaeq; euerio propugnaculo, liberos suis exercitibus
 quascunq; in oras, & regiones vellent, fore intelligebant: tu
 rum fortis in Italia, & locis Galliae Cisalpiniae remotioribus
 re audita, confestim subsidio accurristi, manusq; multae fortis
 vitorum te eodem secuta sunt. quorum aduentu, tamquam
 fama, & nominis tui auctoritate hostes deterriti, consilium
 statim inierunt, neque putauerunt, cuius absentis nouerunt
 re non possent, eius praesentis, armaq; vibrantis vocem, & clamor
 se laturos. Itaq; & tibi Imperator tum iucundum visum fuit, et
 auditu certe mirabile, illa infinita hostium agmina (sunt illa
 bat) nullo audito tuba sono, nulla aduersa acie prospecta, per
 signis collatis, tantummodò rumore, & fama, aduersum

Asta, dissipata, fugata, velut apum examina, subitò evanuisse.
 Quo quidem tempore nos cum maximis in cælum laudibus
 virtutem tuam tolleremus; tum salutem quoque Italiae acce-
 ptam esse referte non dubitabamus. Secura est maritima expe-
 ditio in Africam; quò tu cum copiis cum traieciſſes, Tinetum
 populatissimam urbem primariam totius Africae sobolem; at-
 que genus magnæ illius, & vicinæ, desertæque Carthagini,
 periculum à piratis, & barbararum gentium armis; copiisque
 in urbem, ut capi non posse videretur, vi tamen, & virtute
 acceptissimè: maximosque Numidarum exercitus, qui obesse
 viri auxilium ferebant, prælio collatis signis proſtigasti, parta-
 que illius victoria, & rebus compositis, eum dominatum o-
 mnium gentium illarum retinere tibi posses, urbem illam nihi-
 locutiſſis, & totum regnum pristino Regi suo, qui illinc antea
 exulabat, in fidem, & patrocinium tuum confugerat, reddidi-
 ſti. Exque memorabili factò ostendisti, non virtutem solum
 tuam bellis iniuctam, sed fidem hostibus etiam sanctam esse.
 Quisquam de classe illa maxima, & ornatissima, quam tu, & qui
 tecum præclaro fœdere tum coniuncti fuerunt, Paulus III. Pon-
 tificis Maximi (cuius semper mens, & cogitatio ad hoc sanctif-
 ſimum contra barbaros bellum aspiravit) & Veneti, quib' pauld-
 ante periculis Turca fœderibus ruptis insignem iniuriã apud Cor-
 cyram fecerat, comparaueratis? nõne cum opposita hostium classe
 in prælio iamq; esset dimicandũ, tua classis iudicio omnium,
 & armis longè tum superior habita est? Que tamẽ fir-
 mitate aucto coorto vento, ad litora Eprii coacta est deficere.
 Cum acutum dubiũ esset, si prælio res poruillet decerni, quin se ad
 tuam præsertim victoriam fuerit deditura. Nam illam alteram tuam
 contra Algeritiam urbem Mauritanie maritimam expeditionem
 si fortasse cæcis consecuti sunt: ut videatur illa cum summi Im-
 peratorum virtute, & sapientia venire in certamen, & pro laude,
 ac victoria pugnare voluisse. Cùm enim illa urbs loco, manuque
 munita locus esset, & receptaculum omnium prædonum, qui ex
 ea citæ ad populanda littora Italiae, & Hispaniæ, & eodem se re-
 ferre omnibus è locis solebant: tu delenda huius inacule, & pe-
 riculi Christianis nationibus depellendi cupidus, eò cum maxi-
 ma, & instructissima classe celeritate incredibili transfuisti:
 contrariosque expositis in terram milicibus, mox adortus op-
 pugnavit capisti. Cum pugnantibus fortissimè tuis, te ipso nul-
 lum locum consulendi, adhortandique prætermittente, iam
 præ montis superior, quæ oppido imminet, fugato præsidio
 nullam à cohortibus tuis teneretur, diffidentique piratae, &
 impudenti vim tuã amplius posse sustinere, repete obducto densis-
 sime nubibus cælo, magnaq; coorta tempestate cum ingentibus

procellis maximi effusi imbres; reuocare te milites tuos ab agnitione, & quod classis nondum satis erat subdicia, etiam pingere in naves coegerunt. Quo in tumultu cum perurbata omnia agi esset necesse: caelo tonante desuper omnia conuoluit vento: pluuiis obruentibus, quis ignorat quam admirabilem virtus tua, quam constantis animus, imperturbansque cunctis: tu discutrens in omnem partem milites tuos vidiq; colligens eosq; verbis consolare, & ad confidendum ante te compelleres. Quod illis ruta à tergo omnia tuo periculo, & diligenter starentur. Quis tum non vidit: quis non cognouit in illius casu, qui præter naturam illorum, consuetudinemq; locum opinatus acciderat, magni Imperatoris, Ducisq; virtutem, etiam explorati in aduersis rebus, quam in secundis: ob hostibus deterritis hostium, non circumuentus consiliis deturbens aduersaria, quibus vis humana obfistere non potest, artem nihilominus animi erga Deum, aduersus hostes fiduciam, rebus turbidis consilium, iudiciumq; retineat? Quæ omnia tuæ Caesar tibi ita affuerunt, vt nullius spectator vnoquam terra Imperatoris in victoria, quam tua fuerit in illa offensione. Nec ea in contentione tibi quidquam fortuna eripuit, præter gloriam, quam tu de hostibus tuis propemodum paratam iam habebas. Illud quidem in te eadem perfecit, vt perspicuum conuinceret, maioris esse roboris fortunâ sapientia, quam armis hostes prælio superare. Sed quorsum hæc quorsum? nempe prætor, vt rerum præclare à te, fortiterq; gestarum memoriam videntes innouemur ad pristinam illam spem, quam de tua causa in Christianam Remp. voluntate iam antè suscepimus, quæ spe soliti eramus niti: Sed eadem post nobis multarum calamitatum, quas diuturnum istud, atroxq; bellum, quod tecum Gallie Rege intercessit, populis Christianis inuenerat, aueratq; ablata, cum virtuti quidem tuæ, animoq; non dissideremus, sed de infelicitate nostra conquereremus, tamen si culpa curam nostra potius, quam infelicitas. Cur enim non aperte, placentia confiteamur? Cum innumerabilibus peccatis, & malis facinoribus, quæ in Christiano genere iam diu vigerant, offensâ Deum omnipotentis voluntate, & illius nos clementiam à nostra pendenda salute auerissemus; & tuam ille à commodis nostris procurandis facultatem. Neque enim hoc tuæ humanitas, quæ miseris vt essemus, nec tua ista præstans natura humanitas, quæque probitas hoc pati potuisset, sicut nec ad extremum quædam passa est. Sed tamen (etsi præter voluntatem tuam) hoc rem nobis ex isto bello euenerat, nihil vt iam supereslet, quod in vita, vel in fortuna, vel in ipsâ Dei præpotentis religione, tum vsquam, aut stabile, aut integrum teneremus. *Læduntur*

Atterens bello percussa, & prostrata omnia, quibus cultus vi-
 tre, & humanæ societatis iura continentur: neque erat quif-
 queam naturalim omnino experts. Italia, Germania, Gallia, Hi-
 spania, quæ solæ propemodum nobis, hoc est, populo, nomi-
 nique Christiano à furis Turcarum verius dicam, quam ab ar-
 mato quod enim illi inquam sua virtute potius, quam dissensio-
 nibus nostris sibi pepererunt? reliquæ erant facta; gemebant,
 & effluabant universæ: populi ubique exhausti: multæ, &
 magne vires direptæ; aliæ incendiis, aut deformatæ, aut euer-
 si; militaris atas bellorum longinquitate consumpta, huma-
 nitæ ex animis hominum assiduo vfu crudelitatis deleta. Et
 quod erat malum reliquum, quod in calamitatibus nostris non
 diceret nullam certè videbatur. Cùm ecce perpetuus ille hu-
 mani generis prado, & acerrimus hostis, Satan, qui nunquam
 sine nos requiescere libere, qui semper fraudes, semperque in-
 finitas nostræ vitæ, salutique molitur, amplam naclus occasio-
 nem iniuriarum inter nos, discordiarumque nostrarum; &
 quod in bonis terrenis nimium occupari, illa cælestia haud ita
 appetebamus; genus quoddam hominum novum excitavit,
 quod novo item quodam crudelitatis genere Catholicam Chri-
 sti fidem, integritatemque nostræ religionis inter Christianos
 ipsos labefactare contenderet: & ad cætera tot, tanta, tamque
 laterabilla mala, quibus hæc mortalis vita nostra premeba-
 tur, illam etiam, illam omnium veterimam pestem adijcerent:
 ut spe cælestium præmiorum exclusi, cùm hinc discederemus,
 quod omnibus in morte necessariè est faciendum, ne in Dei
 quidem misericordia, qua is propitiis peccantibus nobis, sed
 implozantibus tamen veniam fieri solet, perugium haberemus.
 Atque huius mali semina primum orta in Germania, deinde im-
 peratam simul, & audaciam præbente hominibus cupidis re-
 rum novandarum, hæc tanta orbis terræ perturbatione, longè,
 lateque dispersis, Christianas ferè omnes prouincias sic occu-
 pauerunt, ut ex fruticaci vbiq; largiter, & maiora quoridie obfi-
 dere spina oculis propè cernantur. Et ego, qui ita eram natus, &
 ab infans ita institutus, ut, cùm vitam omnem meam liberalibus
 primo studiis, deinde etiam sacris, religiosisque, dedissem, illa po-
 tissimum valere semper cuperem, quæ de Deo, Dei que filio cre-
 denda à nobis, & sentienda, quæque item in legibus bonis, & ho-
 nestis moribus seruanda, & custodienda, sancta Ecclesia nobis di-
 uino spiritu edocta præstitisset; cùm viderem illa contemni pal-
 lia, & repudiari, quo in merore eram: quàm grauitè fortunam
 communitum temporum lugebam? quævis animi doloribus af-
 flicta? Erat omnino tam varia, tantaq; acerba omnium malo-
 rum facies, ut quare potissimum angeret, statere vix possem. Ca-

des fiebant quotidianas. has meae natura humanitas vehementer abhorrebat; direptiones, incendia, rapina: quid poterat cogitare? rocius populorum oppressiones, pauperum hominum depredationes, quibus praesertim opitulari non posses, tanquam vulnera animi meum fodiebant. Neque haec oculis magis intrare quam auribus: nec spectata maiorem nobis dolorem inferre quam audita: praesertim eum undique, & omnibus horis relictis rerum nunciis ad nos perferrentur. Erat etiam nosa praesidium auxiliij si id auxiliium, ac non initium exitij gratioris certitudine est) classis Turcatum velut ad praesidium Gallicae libertatis, speculatrix illa quidem nostrarum miserationum, quae in te est vobis contra alterum adiutu sed utroque perditos, & committos, cuperet. Nam, quid aliud possumus de illarum impietate barbararum gentium crudelitate, perfidia, cupiditateque scelerum tamen in tam immensa mole malorum omnium, quibus Christiana Respublica premebatur, nullum neque grauius me, neque vehementer angebat, quam fidei Catholicae, & Christianae religionis perturbatio: quippe quae illam etiam extremam spem, & expectationem pacati apud Deum, felicisque persequi nobis auferret. ceteris in rebus, quam diu hanc in terris vitam degimus, grati permulti sunt, quorum ex vno si excidas, queas in alio conuolui. Fortunae amillae sunt, non desunt amici, qui te suis opibus, pecunia, & scientiaque sustulerent. Hi quoque, si euauerunt, habes domesticae paupertatis, quae tibi in rebus aduersis tamen sunt solatio. Eminentibus tibi ista etiam, vel natura denegari, vel fortuna eripuerit, cum in columi sis corpore, potes noua tibi subsidia alicubi comparare. Morbo, & corporis doloribus, quod extremum iam incommodum est, iaceas oppressus: tibi sic affecto ipsa mors medicina purgatio est. Quid mortis ipsius, vitaeque amissionis, quam tamen immensum malum complures nominauerunt, aeque sunt solata: reliquum vnum est duntaxat, & maximum omnium id quidem. Sed praesidium supremam, & vltimum, quodque, nisi obtineatur, tota respicio desperata est, quod illis, qui pie, & cum religione vixerint, Christiani nempe, erga Deum fidem, sancte, constantique retinuerint, eorum perpetuae domicilium felicitatis est propositum. Vbi in cum Deo munim bonorum, & gaudiorum largitore, eumque, eius misericordiam, & preclarissimis comitibus, qui vel ab initio ortus in caelesti regione constituerunt, vel e terris postea Dei benignitate sua, ipsum innocentia, ac integritate in eadem loca subleuati, beato, & sempiterno auro perfruuntur. Hanc spem, leuissimum malorum, incommodorumque omnium, quae plurima haec mortalium vita cunctis hominibus affert, quaeque precipue nostra libertate innumerabilia, & maxima propter iniquissimam conditionem temporum in nostrum caput fortuna coarctauerit, re-

mibi novator rerum, religionumque eripias? & cum labore, ac diligentia maiorum nostrorum, sanctissimorum hominum, qui in apostolis usque in hæc propinqua nostris temporibus sæculis continuata serie deventerunt, munita nobis, & complacita in celum sit via; tu alios nobis calles, alias semitas commoueres: per quas, & breuius, & tutius ad eundem locum deum posse perueniri? Primum qui es tu, qui hoc nobis proponas, & polliceri audeas? qua auctoritate vir? qua grauitate? qua doctrina? qua castitate vitæ? vt tibi noua quædam, & insidiosa roborata, assentiri facile, & acquiescere debeamus: deinde nōne omnibus apertum, & perspicuum est (id quod ne tu quidem vnquam cogere, aut dissimulare potuisti) te non quia de religione à nobis dissideres inimicum nobis esse factum: sed quod inimicitias antea aduersus nos suscepisses, ideo post assidere de religione cepisses: vt non salutis communis studio, neque intelligentia verioris boni; neque verò ob eam causam, quod hominibus suaderes, quæ putares esse sanctiora; sed iracundia; sed contentione; sed odio nostri ordinis, cupiditateque detrahendi, ad tantas in fide Catholica seditiones excitatos compulsius sis? In quo fatendum, ac ingenue est, quod neque nec potest, nostra tibi vitia, variaque peccata, quæ in natione sacerdotum permulta iam increbuerunt, ansam, facultatemque præbuerit, vt eis coarguendis, & in inuidiam apud populos, citamenque vocandis, populariter agere, & alienare animos hominum ab honore sacerdotij polles. Quod tu non tantum ex Christiana charitate fecisti: neque pius in eo præceptis Christi paruiti, cum, si eius leges, & mandata seruare voluisses, prohi sacerdotum amandi tibi fuerint, improbi potius docendis; ipsum autem sacerdotiū, quoquomodo quidem cetera se haberent, sanctū, & inuiolabile apud populos retinendū. Quod si etiā aliquid non magno discrimine, neque nostræ æternæ vitæ, salutisq; periculo noueretur aliqua res earū rerum quidem, quæ ad veritatem religionis pertinet, possemus forsitan dissimulare, & tacere. Nunc cum veritas nobis in iis rebus vitæ, falsitas verò mortem cum miseriæ æterna afferat: ego ne perperuū tot sæculorum confesum, tantam auctoritatem Catholice Ecclesie deseram: tibi vt assentiar, qui neque in vita, neque in doctrina eximium quicquid, aut singulare possides: quod etiam si possideres, nunquā tamen tantum auctoritas esset, vt ea auctoritati Ecclesie deberet se opponere. Semper enim qui legib. Ecclesiasticis subiecto animo parent, doctiores hi multo, & sapientiores habiti sunt, quam qui non nisi inuisitatis, insuetisq; doctrinis peruertere illam, & commutare conati. Nam, si in hoc continenti mille & quingentorū annorum curriculo, ex quo Dei filius humanum corpus assump-

psit, Catholica perpetuò Ecclesia eundem sensum, eandem fidem de diuinis rebus seruante, ac retinente, quam plurimum sanctorum coetu, ipsius præceptis Ecclesie instituti, aditum in cælum inuenire meruerunt; quid est, cur nos ab illa tota, & explorata via discedere nunc debeamus? Sin autem nemo ad extitit, qui causam rectè cognosceret religionis, campum, in quo num istius ostendere nobis, aperireque ceperunt, est ne cogitari possit indignus, quòdue magis impium, quam firmamentum nostrum Iesum Christum, mentem, consilium, & sapientiam paterni patris sui Dei, tantò prius, quàm oportuerit, in periculo humano generi expedierit, in crucem sublatum, & mortem passum esse? Cùm hoc diuinum illius in omnes in orbem orbem, qui morte eius vitam ipsi adepti sumus, tam modeste, & cæcis sæculis sterile sui fructus fuerit futurum? At prius id optulerunt: nos prolapsi sumus: non in decretis quidem, non in sententia fidei, non in opinione, assensuque veritatis. Aliter fortasse in moribus labe facta est, cui decuit alia subuenire ratione, alio provideri consilio: omnia quidem ceterè agi in optuluit, ut Christianæ tamen vnitatis vinculum inter nos non delectaretur. Sed hæc, quæ clariora sunt, quàm ut ambiguntur accipiant, omittamus: ad illa redeamus, quæ nobis à principio fuerant proposita. nempe quòd cùm tam misero esset in illa Christiana Respub. nec illi extremum vix spiritum traherem, illa re vlla, quàm pace vestra inter te, Cæsar, & Regem Galliarum subsidium posset, repente, nec opinato clementis, & misericordis Deus res desperatissimas, animosque amborum vestrum diligentissimos ad pacem, ad concordiam, ad pristinam inter vos benevolentiam, charitatemque adduxit, ut cùm spem omnem solutis nos penitus abiecissemus; tum maximè sperare, & recipere animos inciperemus. Et solent quidem huiusmodi esse Dei omnipotentis dona, opinionibus inexpectata, temporibus opportuna, magnitudine immensa: ut nobis tum præcipue, cum vobis nostris, consiliisq; diffidimus, bonitas diuina subueniat: quæ omnis ei à nobis gratia, omnisq; nostra salus accepta referatur. Sed, quoniam id quoque fuit necesse, ut amborum Regum mentes diuinis sponte inspirationibus consentirent: iisq; ambobus ostensere: est quidem vterque vestrum egregiam laudem merita sed tua, Cæsar, in hac re præcipua fuit gloria. Tu enim pacem, & bellum in potestate habebas, & vtro te dedisses, eò te fecerunt sequi Reip. erat necesse. si bellum maluisses, ut semper esset terra: sin ad pacem te inclinasses, tum ut suorū ornamentorum, & ei tamen reliqua adhuc sunt) retinendorum, aut etià recuperandorum, quæ plurima illi sunt amissa, spem aliquam conceperet. In qua ancipiti futuri euentus expectatione cum videretur

ter vni penderemus, effemusque tamen ad metuendum, quam
 ad sperandum propensiores; aut si id, quod res est, apertius est di-
 cendum, timor plane in eo spes nostras obrueret, subito, & inex-
 pectato Dei immortalis munere, tua te ad hanc optimam par-
 tem, Carole Cæsar, inducente prudentia, pietate, virtute, laetissi-
 ma confectæ pacis nuntius per omnes oras, regionesq; Galliarum,
 Italiae, Germaniae, Hispaniaeque cucurrit. Quo nuntio excitati
 animi cunctorum sunt: & ad cælum omnes cum voluptate in-
 uentum vultus suos erexerunt: quos antea timor, & omnium
 rerum desperatio in terram illis delixerat. Atque ego non dubi-
 to, quin tu hac semper mente, & voluntate fueris, vt per te potis-
 simo velles communi Christiani nominis saluti esse cõsultum.
 Quid enim aliud tua illa inuicta toties iam arrepta contra hostes
 fuit Christianarum arma nobis indicabant? quid classes? quid exer-
 citus? quid tuum ipsius corpus, terra, atque mari omnibus sepe
 penitus expositum à te, atque obiectum? nisi te ea semper cogi-
 tares, moliri, agere, quibus maximam gloriam tuam cum summa
 Reipublice coniungeres? Quamquam, quod dixi non dubita-
 re me, rectius nunc dico, mihi plane fuisse cognitum, cum non
 coniectura mihi res pendenda sit; sed isti tuæ optimæ, præclaris-
 simæque voluntati penitus sim conscius. Qui quidem tecum, &
 Nicæbis cum tu es, & Rex Galliarum Franciscus, Paulo Pontifice
 Maximo vocante, ob causam agendi de pace conuenissetis: &
 Basiliæ semel in Placentino agro: quò te eiusdem Pontificis ro-
 gatus contuleras, congressus, in varijs, multisq; sermonibus facile
 perspexi, nihil te habere consilijs tuis magis propositum, quam
 creationem barbarorum, restitutionemque veteris Imperij, &
 Christianæ religionis propagationem. Quarum rerum pulcher-
 rimum atque amplissimum conatum, atq; curam, cum ma-
 gno quidem tuo cum dolore, hæc tibi cum Rege Gallorum dis-
 cussio suscepta impediret; recordor me cum multa tibi suasisse,
 que pertinebant ad pacem; tum hoc imprimis dixisse, constan-
 terque affirmasse, non posse mihi persuaderi, quin te vnum Deus
 ex tam multis principibus, qui tot antè saeculis, legisset, per
 quem vellet honorem sui nominis, & inter Christianos sanclis-
 simis modis reducendis, & inter barbaros impietate excidenda, vbi-
 que propagari: cum is tantam Imperij potentiam, cum tanta in
 te, & magnitudine animi, & prudentia copulasset: neque credi-
 bile esset rebus Christianis, & extrinsecus, & intra iam profliga-
 tis, & prope perditis, quin meditarum, & paratum iam afforet ab
 ipsius Dei prouida, & misericordi mente, in te, & in tua virtute,
 auctoritateque praesidium. Quamobrem te hortabar, vt ne tem-
 pus amitteres: & cum nosles hoc tam præclarum de te Dei omni-
 potentis iudicium, cum eo Rege bello ne contenderes, quo cum

Vu s tibi



tibi arcta affinitas iam esset: summæ autem beneuolentiæ, sum-
 maq; necessitudinis charitas facile coire inter vos, & consilia
 possit: in eos autē hostes tua arma conuerteres, quos nec amicitia
 tibi adiungere propter illorum impiam contra sanguinem
 nomen nostrum crudelitatem: nec saceribus obligato, propter
 eorundem perfidiam posses: & qui præcipue te ipsum propter
 iniurijs sepius iam lacessissent. Quibus tum meis iustissimis
 precibus memini te Imperatoria illa tua grauitate deconuulsa
 inter admodum, & sedate respondere: Cum hæc diceres, summam
 quidem tuum studium, summamq; cupiditatē semper fuisse
 barbaros, & Turcas infectādi, eiusq; tui animi satis multas
 sumare signa, atq; indicia Christiano nomini abs te fuisse.
 Sed tamen nō posse in præsentia pati dignitatem tuā, cum uis
 Gallia imparatum, & absentē, & propter inducias, quæ inter
 fuerant dictæ, nil tale suspicantem, improviso bello lacessitū,
 nonnullaq; tuæ ditionis oppida subito aduentu suo occupatū
 ferret; ut eam iniuriam placato animo ferres. Cum si id in
 res, quasi uiciscendi, & uindictandi tibi non esset facultas, de
 amici tui animos aucturus, & in tua exiustimatione maculam con-
 tracturus esses. Multa præterea dixisti, cur tibi tunc firmam, & ce-
 ram pacem cum eo sperare non liceret. Quæ ego audiens eorū-
 dem diluere conabar, ueneram enim à Gallica Legatione recessi,
 quōd me Pontifex Maximus pacis luadendæ gratia ad illum spe-
 rum certē, & omni humanitate ornatissimum Regem miserat.
 illius animum perspexeram: à studio pacis eum non aliter
 tellexeram. Quæ cum commemorare, & persuadere cuperem, ne-
 cesse mihi ad extremum fuit orationis grauitati, & firmitati
 voluntatis cedere: tantum discedens tibi dixi, dolere me quidem
 peruehementer, quōd exoptatos fructus præstantissimæ uirtutis
 tuæ istæ sociales inter vos discordiæ nobis interrumpere: sed
 tamen, quōd spe certissima tenerer non frustra te à Deo talem, &
 tantum Principem nobis tributum esse, sed ut esset qui Christianos
 nos populos à barbarorum iniurijs, contumelijsq; defendere
 facturum me (quod in me esset) ut assidue dies, & noctes omni-
 potenti Deo pro uita, & salute tua supplicarem. Quod feci, Impera-
 tor, & facio, tantoque posthac amantius, & studiosius factum
 sum, quanto intelligo, pace inter vos constituta, & meorum
 rum uotorum quotidie magis, & tuæ in nostra salute stabilitate
 speratæ laudis appropinquare. Sed, quod dicebam, cum abesse
 à te merens, mihiq; ob animum tua durior quidem illa, quam
 tum mihi debere esse uidebatur, belli cum Rege Gallia generalis
 deliberatio uersaretur: non tamen uidi; id quod si uiderē, & per-
 spicere potuissem, non ego humano, sed diuino quodam ingenuo
 fuissem præditus: parq; (quod oprandum est magis, quam pro-
 120.121)

(scilicet) tu incredibili sapientie mea mens extitisset: non vidi
 (scilicet) inuolucrum abstrusum, & multiplex, prudentissimam
 cogitationum tuarum, quae cum eodem omnes intende-
 rent, quod nos cupiebamus: cum tibi hoc unum esset maximè
 saepe propositum, vt propugnationem populi Christiani ad-
 versus Turcas susciperes, itinera tamen, atque vias, quibus ad il-
 lum consilij exitum posset perveniri, tu solus acutissimè cerne-
 bas: nos ignorabamus. Fateor, Carole: non dissimulo: latuit
 me alitudo, & consilij, & animi tui: quae ne nunc quidem mihi
 sua perspecta esset, nisi eam exitus ipsi rerum patefecissent. Ita
 quae quod solebamus saepe, aut cum alijs loqui, aut per nos ipsi
 ferre, cum de te, de quae tuis rebus gestis mentionem habere-
 remus, quod in omnibus fere congressibus, & circulis contingebat,
 datum esse à Deo nobis Principem, cuius similem alterum vix
 vlla requam habuisset aetas: consilio praecellentem, belli armis
 iudicium, nihil animo concipientem, nisi quod altum, quod in-
 lege, quod gloriosum existeret: tum humanitate, continentia,
 ceteris virtutibus singulariter ornatum: quae quidem summum
 Principem virtutes, Imperatoremq; deceant, qui quae magna iam
 iudicia virtutis suae, & erga Deum pietatis populo Christiano de-
 dit: pro cuius Dei nomine, honoreque tutando, tot iam aduer-
 sus barbaros bella suscepisset: totiens mare transisset: tam pre-
 claras domum victorias reportasset: Constantinum illum pri-
 mum, aut Theodosium, aut illum etiã ipsùm, qui vestri generis,
 & nominis fuit auctor, Carolum Magnum videbamus tanquam
 à caelo nobis redditum, & restitutum in te possidere: quin etiam
 maiora de te sperabamus, quàm de illo accepimus. In hac tanta
 commemoratione laudum, virtutumque tuarum, inerat tamen
 quaedam, quod desiderabatur. Nesci enim, Caesar, hominum mo-
 ris, atque ingenia: quod plura, & maiora in quoquam ornamenta
 consistunt, hoc magis ad requirendum, si quid abest, conuer-
 titur. Nec vero in tanta luce laudum tuarum, quae te circum-
 spicunt, quicquam poterat esse non apertum, quod dissimile
 & aliis partium ceterarum. Lenitas quaedam in te maior, & ele-
 mentos animus ad deponendas offensiones requirebatur: vt
 cum sociales discordias Reip. condonares, ad gerenda sanctio-
 na, & magis necessaria bella expeditior fores. Cuius quidem
 communis pene nostrum omnium opinionis de te, & iudicij
 tunc me vehementer pudet. Clementiam ne in te nos, & placa-
 biliteram quaerebamus? aut haec eximia virtus in tuis tot ceteris
 ornamentis te vna deficiebat? Tu ista natura, isto genere, isto
 animo, ista sapientia ferus, & implacabilis esse posses: quid el-
 lant, Caesar, reliquae tuae virtutes tanta, & tam multae, nisi tu eas
 cum animitate, clementiaque condires? Nam arma quidem tra-
 re for-

re fortiter, gerere res constanter, terribilem esse hostibus, in
 ctum in rebus aduersis, ac rem, & persequentem in secundis, cum
 plures veterum ducum, atque Imperatorum, & studerent, & vo
 luerunt. Illud, illud in paucis fuit admirabile, illud laudandum
 si qui extiterunt, qui in magna fortuna mite ingenium, & mode
 ratum animum potuerunt retinere. Cuiusmodi fuisse illos non
 pinus, quos paulo ante ex tam magna copia tam paucos tantum
 memorauimus. Ex quibus præcipue Carolus, cuius tu & imperio
 nis, & Imperij hereditatem, tot facultis post affectus es, tantam
 pietate erga Deum, & benignitate aduersus omnes, qui contra
 adibant, fuisse dicitur: ut cum plurima, & maxima bella Chri
 stiana propaganda religionis causa confecerit, plures gentes
 men propter humanitatem eius, quam propter potentiam eius
 dem Christi confiterentur se esse conuersas. Hunc igitur exami
 neas specimen, & exemplum vitæ bene dirigendæ, imitari
 in humanis esse possis: res ipsa indicant, cuiusmodi fuerit
 cum inculisses Gallie bellum, longèquè introrsum cum turri
 piis in eam penetrasses, ad Lutetia Parisiorum metem prope
 accessisses, magnis iam rebus gestis, compluribusque urbibus
 oppidis, vi, & oppugnando in tuam ditionem redactis: cum
 quam Franciscus Rege singulari virtute, ac vigilantia omnibus
 tuis conatibus obstitente: tamen cum à spe victoriae tua oppo
 non abhorreret, ut primum tuæ existimationi satisfactum esse
 duxisti: sensistiq; tempora Reip. hoc postulare, nec committere
 Christianarum gentium salutem vestra huiusmodi diffidia
 plus perferre posse: præter omnium mortalium spem, & expec
 tationem repente pacem cum ipso Rege Gallie, hoc cupiente, &
 optante complexus es, atque eiusmodi pacem, per quam non vo
 tus modo vestra necessitudinis sanctitas renouata, sed magis
 accessionibus charitatis, & amicitia aucta etiam, & cum illa
 se videatur. Quid ergo est? cur hoc idem cum polles, de principa
 pio non egisti? cur tantum motæ, tantum formidinis, tantum
 malorum, & periculorum intercedere passus es: in quo nihil
 orantibus, & supplicantibus, ut paulò ante dicebam, videbam
 esse durior? Patere, obsecro, Cæsar, tuas à me cogitationes esse
 cari: & illa alta, magnificaque consilia, quæ in intimo pectore
 admirabilis tuæ prudentiæ inuolueris tegebas, in lucem prodere
 si tamen hoc, nec tua Maiestate indignum, & fructuosum cogi
 tu omnibus futurum est. Neque enim est illa disciplina pernici
 tior, quam ea, quæ ex optimi Principis consilijs, atque factis,
 non solum homines ingeniosos, & bonos; sed ipsum etiam
 vus erudit. Ita igitur cogitasti. Cum talis esses, tantusque Prin
 ceptus, & is, qui amplissimam tuam potestatem magnitudine
 per animi, fortunam virtute superauisses; non posse dissimulati

ab te, inultumque dimitti, quod te Rex Gallie inexpectato bello
 laesisset. Quid ergo? ita ne vindicare parabas, ut sanguinem,
 & vitam Regis necessarii peteres? Minime. An illo expulso & Re-
 gno destructo, ex calamitate illius crescere, & opes tuas am-
 pliare volebas? ne hoc quidem tibi fuit tum propositum. Quae
 igitur causa, quae ratio tam implacabilis discordij? Cum Paulus
 summus Pontifex, missis ex nostro amplissimo sanctae Romanae
 Ecclesiae Cardinalium ordine ad te, & ad Galliae Regem Legatis,
 ad pacem utrunque vestrum hortaretur, egoque tum Legatus ad
 Christianissimum Regem venissem, animumque illius ardentem
 dolore, & iracundia, quod legatos suos contra fas (ut aiebat) à
 tuis sacrosanctos querebatur; eamque sibi causam capiendorum
 armorum fuisse dicebat, multis tum rationibus ad studium pa-
 cis, concordiaeque flexissem, in quo (dicam enim libere id quod
 cogitavi, & senti; nec laudibus maximi Regis fidei meae testimo-
 nium denegabo) visus est mihi Rex ille, ad summum, excellensque
 ingenium, quo largiter à Deo, & à natura est instructus, sum-
 manque omnium rerum peritiam, quae res vel ad pacem, vel ad
 bellum pertineant, tantam adiunctam habere probitatem ani-
 mi, & erga Deum veram, certamque religionem, ut dignissimus
 illo regni fastigio, indignus ea dissensione, & discordia, quae illi
 tecum erat, ab omnibus iudicandus esse videretur. Cum igitur ex
 tua parte res essent paratae, Rexque Franciscus pacem aequis con-
 ditionibus non respuerit; quarum ille conditionum Pontificem
 Maximum arbitrum, & moderatorem esse volebat. Cum ego
 proximo hoc tuo in Italiam aduentu, tecum congressus multis
 verbis suavissem pacem, cunctique te rogarem, omnesque & noti,
 & ignoti hoc idem à te peterent, nec videretur Christiana Respu-
 blica iam lacerata, atque vexata immanium Turcarum non vi-
 dentium, sed factis, sine pace vestrum, & sine concordia posse confi-
 sere: tu tamen celans animi tui arcanum, quod salutare, & com-
 modum Reip. Christianae ipse intelligebas, te inexorabilem cun-
 ctis precebus, omnium precibus tua perseverantia oppressisti: con-
 firmasti te bello iniurias tuas persequaturum: confasti maxi-
 mos exercitus: armasti, cum omnes tuam lenitatem requirerent,
 illamque vim, & impetum incitati animi tui in Turcas potius con-
 verteret omnibus votis exposcerent. Quem tamen eundem finem
 tu te tibi, neque alium profuturum; in illis armis, delectibus,
 totoque apparatu bellico proposueras. Non enim bellum contra
 Galliam suscipiebas, ut nationem illam & religiosam, & fortem
 tantis curteres: nec iniurias tuas eo animo ultum ibas, quod
 tua lingua Christianorum velles, sed quod nominis tui in-
 juria, amplaque auctoritas, si contumeliam lento animo tulisses,
 respectum humilis, & demissi animi videbatur ventura; pre-
 fertim



ferim apud Turcas, qui insolentiam, & iactationem, fraudem
 altioris fortune cum stuant, hanc Christianam insolentiam,
 nem, & placabilitatem, sanctaque celestis doctrinae precum
 non agnoscunt. Quod igitur aduersus illos terribilior exerceat
 cum hi viderent te nulla vi, nullo periculo, nullo labore, nullo
 quominus hostes tuos omni ope, omni que opera, nunquam de-
 fello animo persequere: ideo Gallica expeditio a te laboriosa
 est, non oblectamentum iracundiae tuae, sed firmam omnium
 doctrinam. Atque hoc illud fuit, in quo nos decepti sumus. Nos
 enim tam profundè nostras cogitationes immerisimus, ut
 in eo sapientia tua omnium hominum prudentiam. Nam
 pace tibi cum Christianissimo Rege facta, cum paratis copiis,
 & omnia tibi prompta ad gerendum barbaricum bellum parauimus,
 tu altiore multo, abstrusiore que consilio, si studium tuum
 ad nostra studia tunc accommodasses, maximum tibi bellum
 instrumentum, & certissimum pignus futurae victoriae, auctoritatem
 abstrucam intelligebas. quae certe iacturam, & dimissionem
 nem esse passa, nisi & nos, & ceteri, & omnes denique homines,
 ipsique in primis Turcae ipso euentu rerum doctè perspici-
 sent, quicunque tuam dignitatem violasset armis, eum de impet-
 rio tecum etiam, & de vita esse dimicaturum. Hanc auctoritatem
 igitur, ut ea tibi salua, incolumisque maneret, omni cura
 prouidisti, praesidiumque fortissimum tuae potentiae, & ap-
 paritis, nominis, afferre aduersus hostes tecum voluisti, sine quo
 mirum res magnae geri non possunt. Nam quod ad potentiam
 attinet, imperas tu quidem, Caesar, fortissimis nationibus, &
 que prouincia, quae semper viris, semper animis excellere
 catae sunt, Italia, Germania, Hispania, tibi dicta sunt, & ab omnibus
 ex quibus, legere optimos milites, quales ex reliquo orbe terrarum
 non queant legi; magnosque ex illis consicere exercitus
 possidere classibus maria: suppeditare copias, & commensuras
 sis. Veruntamen ista, nisi tua insigni prudentia, consilioque
 gerentur, ad bellum per se gerendum non satis elicit laborum.
 Animo enim opus est, qui ista omnia gubernet, & prouidat. Ac
 picute: quibus tanquam acies gladio, sic ille copias, apparatusque
 potentiae, vim, & acumen praebet. Ipsa vero prudentia, quae
 me domina est rerum ceterarum, & quae, in quocumque Prin-
 cineit, magnam cum bonis, & venerabilem, formidolosam imp-
 atq; improbis hominibus facit, quam in te Imperator sumam
 esse, & singularem cernimus: quae quamuis polliat, & reuerentem
 in omnibus rebus humanis, tamen ea quoque interdum fortuna
 subiecta est: praesertim si cum audacia, & cum temeritate ventum
 in certamen: quod saepe in bellis accidere est necesse. Non enim
 raro considerantissimi Duces a proiectis, & praecipitibus superati

sunt: & sunt tamen aliquando apud Barbaros nonnulli, qui sua
 consilia nostris consilijs opponant. At vero hæc, de qua iamdu-
 dum honor, auctoritas, quæ est de tuo insuperabili ingenio, de-
 que adhibibili in contentionibus omnibus animi virtute, cura
 magna celebrata, & gloria tui nominis, in animis gentium im-
 pressa opinio: hæc inquam ea ipsa est, quæ te non inuictum so-
 lum, sed terribilem vltro hostibus ruis facit. Quam tu, quoddam rei-
 cus suspicente anno precibus omnium nostrum, consilijs, quæ de
 memorata cum Rege Gallorum concordia tibi proponebantur,
 posthabitis, petendo potius bello seruare tibi incolumem volui-
 sti: nimirum plurimum vidisti, maximumque propugnaculum
 tæx existimationis, & nominis nõ restituisi modo, verum etiam
 auditis, mutatisque reddidisti: cum tamen iniurias tunc acce-
 pti commemorans, & obstinatum animum vlciscendi præ te fe-
 retis, asperitatem quidem in verbis, atque vultu, in animo autera
 clementiam, & humanitatem contineres. Quæ fuit ratio (vt an-
 tea dixi) nobis quidem omnibus abscondita: sed tua, Cæsar, in-
 tegra prudentia vehementer digna. Non enim Christianam Rem-
 publicam ladebas, vt quibusdam forsitan videbare: sed pro Chri-
 stianæ Reip. salute severitatem illam suscipiebas, maiorisq; boni
 nobis conciliandi causâ, minus illud bonum tunc negligendum
 credeas. Etenim nullum neq; malus, neque præstantius Chri-
 stianæ Reip. potest esse bonum, quàm auctoritas, Cæsar, tua, &
 tibi animis, quo eam totam conferre in barbarorum excidium, &
 refutationem veteris Christianæ dignitatis vis. In quò opere pro-
 fectio laudato, & commemorabili, illa tibi futura est & acies fortif-
 sima, & exercitus robustissimus: non enim vnicquam auctoritas
 vincitur, nec potest ipsa non vincere: quippe quæ vel procul, &
 aequaquam ventar aduersarijs in conspectum, ipso timore, & no-
 mine bella conficere solet, eripiatque hostibus, & consilium, &
 audaciam: vt cum audierint armatum incedere contra se Princi-
 pem illum, Imperatoremque, quem sciant eo animo bella susci-
 pere solere, vt aut vincere ipse, aut omnia abijcere sit paratus, qui
 sibi condita, nullum noscat timorem, concedat omnino nemi-
 ni, fortuna ipsi non succumbat: atque hæc non temeritate, nec
 subita concitatione, sed consilio agat, sed sapientia, sed magnitu-
 dine animi, sed longo vsu bellorum: in quibus iamdiu sit mul-
 tis, & magnis non expeditionibus solum, sed victorijs eruditus:
 conciliant statim animis, orbentur omni consilio, casumque
 propinqui periculi sui vehementius perhorrescant. quos nunc
 de cæcis tua ingenis auctoritas, paxque cum Christianissimo
 Rege, maximo in nos omnes Dei omnipotentis dono oppor-
 tunissime facta, sine vlla dubitatione tibi traditura est. Quam
 obrem, Carole Cæsar, honore Imperator, virtute verè Auguste
 cogita



cogita iam ipse, quid tibi deinceps sit ad deliberandum, & ad
 erendum reliquum. Quamquam quid, ut cogites, peto: quid
 ipse timeat memor sis, postulo: quod enim vnquam conuulsi
 magnanimum, & sapiens a tua ista mente, & cogitatione eductus
 Sed, quo solemus modo agere erga Deum, cum quid illi iam
 certum quid facturus sit, cum precibus tamen, & cum precibus
 scimus: eodem agimus erga te; ut Christiana Reip. extrema
 lius tempore, & extrema pene iam necessitate subueniamus. Hoc
 quidem ipse ita cogitas: hoc habes propositum tibi, & consili-
 um: sed tamen liceat nobis implorare operam tuam: ut
 miserari dolores nostros: liceat vulnera detegere, quibus
 Resp. & lacerata est, nec tu ea non curis: quis enim aciem
 altiore ex loco prospicit: sed ideo nos illa proferimus, quia
 illis vindicandis non solum spectes gloriam tuam, sed
 etiam nostram. Et sane in primis sanctae religionis causa non
 suscipienda. Cuius moderator quidem, & arbiter Romanus
 ritifex esse debet: qui suam huiusce rei voluntatem etiam
 & Christiani nominis concilio est testatus. Sed sine praesenti
 ope tua, sicut re ipsa perspicuum factum est: nihil neque
 recte, nec ad optatum exitum perducere potest. Hoc igitur in
 primis animum tuum conferas, & conuertas oportet. Haec
 causa ea est, in qua (nisi fallor) caeterae quoque causae, quae
 eam communem salutem constituendam pertineant, cunctae
 sunt. Averso enim a nobis propter istas innumerabiles
 nes, quas ipsi de eius religione habemus, sine dubio Deo, quae
 tatem, & consensum praecipue a nobis postulat, quid potest
 quis in rebus remanere apud nos inuolati, atque sancti
 & ius iam dudum e moribus hominum exterminatum est, &
 iuria introducta, tantisque simulationibus, odijs, suspitionibus,
 in fidijs referta hominum vita est; ut eius bene agenda, neque
 dinem rectum iam, nec modum inueniamus. Quae res illa, tam
 que perniciosa, si vere, & sancte, sublati diffidij religio conuulsa
 fuerit: neque ea solum in rectis opinionibus, sed in bonitate
 iam, ac ipsorum praesertim sacerdotum moribus restituta, sine
 nebula oriente, & se attollente Sole; sic illa Deo ad nos eleuatis
 tibus iam oculis, & serena fronte conuerso, e vestigio dissipato
 tur: lucemque nobis integram, puramque relinquunt. Neque
 hoc tibi, Caesar, graue, & laboriosum esse duxeris. non est in
 prationibus, nec in controuersia res. omnia, quae ad veram
 notionem, verumque cultum pertinent (in quo quidem veritas
 stra perpetuo salua sita est) singulari maiorum nostrorum
 dentia, & Spiritus sancti ope, qui semper Catholica Ecclesia
 mes affixus est, sanctissimis decretis, & praclarissimis legibus
 sancita sunt. Quae rationes gerere; quod caeteris exemplum

vite bene, pieque agende in nobis ipsis constituere: quæ de Deo
 ferunt, & de diuinis rebus debeamus, iam diu est nobis diligen-
 tissime, ordinatissimeque præscriptum. A qua præscriptione qui
 discedunt, miseri ipsi & errantes, qui agunt, & egerunt, vt alij
 quoque discederent, ii impij merito semper sunt iudicati. Nec
 vero in alteracionibus, & dissidijs inter nos: sed in charitate,
 mansuetudine, benignitate, beata a Deo nobis, & immortalis vita est
 propostæ. Quam ob rem non erit hic tibi mora, aut durior ali-
 quis labor, quominus recipere te celeriter ad bellicas curas, &
 cogitationes possis. moribus enim correctis, sacerdotumque po-
 pulum, quorum inuidia tot, & tam perniciose vbiq; turbæ,
 gravesque seditiones concitate sunt, omnibus fieri iam discor-
 dijs, & dissensionibus finis. Et qui nunc acerbe admodum, & per-
 transter taret se dissident, in vnum omnes sensum, vnamque vo-
 luntatem conspirabunt: quæ vera, & propria Christiani nominis est
 pœstio. Atque huius quidem præclari muneris, atque operis
 Romanus Pontifex, dux, & auctor futurus est, pro loco, pro ho-
 more, pro ea auctoritate, qua ab Deo est munitus: sed tua quo-
 que voluntas, Cæsar, & Galliar Regis æcum, vehementer est ne-
 cessaria. Vos enim duo ij estis, quos populo suo Deus gubernato-
 res populum præfecerit, & magistratos: quorum Imperium, &
 auctoritatem reliquis Christianis orbis sequatur: qui antea ve-
 stis discordijs omnia perturbabatis, ijdem nunc in vnam sen-
 tentiam, vnamque mentem conuenientes, tanquam confra-
 tris amare, & beneuolentia animis, omnia estis in integrum re-
 stitutum. Quid enim aliud nobis polliceri debemus ex ea pace,
 quam sine dubio inter vos, non vlla humani consilij, aut ingenij
 via, sed Deus ipse, ipsemet (inquam) Deus, salua dignitate vtri-
 usque vultum constituit? Non ne futuram eam, & stabilem, &
 sanctam non ne communia vobis consilia, quæ ad salutem pu-
 blicam spectent, omnia futura: non ne animos vestros (quod ex
 magis inimicitijs accidere interdum solet) sicut paulo ante ve-
 herementibus odijs arserunt, sic pati nunc beneuolentia, & mutua
 flagrantissimæ præsertim cum Deo ipse finitum opus, suum mutans,
 suam benedictionem tutaturus sit: cum nihil posthac videatur posse
 accidere, sublati omnium iam discordiarum causis, quod dissi-
 dent inter vos, contentioneque commoueat: cum tu, Cæsar,
 planissime, & certissime, pro tua admirabili prudètia iam intelli-
 gas, quanto expeditior, & paratior ad illa tua magna consilia exe-
 quenda futurus sis, adiuncto tibi per amicitiam Christianissimo
 Rege, quam eodem odijs, dissensionibusque seincto. Qui qui-
 bus Rex iam etiam tecum, non vno, neque simplici, sed pluribus
 oculis copulatus sit, affinitatis olim, nunc etiam & fœderis, &
 parentiæ, & fortunæ ornatisissimus Rex. Credas mihi hoc velim,
 X x Cæsar



Cæsar, non enim res mihi ignotas profero, quæ etiam si
 essent, nequaquam à me pro certis commemorarentur, sed
 sed interfui, cum mansissem apud illum aliquot mensibus
 tificis Maximi, sedisque Apostolicæ Legatus, hæcque ipsius
 actionem cum eo, causamque tractastem: ille (inquit) mihi
 mirabiliter satisfacibat. Habebat tum arma in manibus, et
 bus suis fidebat, dolore aduersus te, & ira commovebatur: et
 tam sibi à tuis contumeliam in suis Legatis impostam, quam
 tulisse negligenter conquerebatur. Sed ramen in illo tumultu
 tu animi, & iracundiæ impetu sepe flebatur ad auscultanda
 filia pacis. quam ego nactus opportunitatem Regis cum ma-
 gis, quam iracundiæ obsequentis, illius ingenio, & prudentia
 trefus, qua is insigni, & magna præditus est, eo tandem
 duxi, ut ille ad extremum Pontificem Maximum ardentius
 sui, & omnium controuersiarum, quæ inter vos essent, pacis
 moderatoremque statueret. Sed in quo intimos eius sensus
 penitus perspexi, posteaquam non alienus à studio pacis
 pit, quotiens ille inter suos de hac pace vestra, & reconci-
 ne pristina gratiæ loquebatur? quotiens cum genis de-
 bat dolorem suum? quod vestris illis tunc odij, ac discordiæ
 vltimum discrimen Christianæ Reipub. prope salus decideret
 quantopere optabat, quam cupiebat? ut ambo vna animi
 dijsque coniuncti, depositis inimicitijs ea gererent, quæ illis
 pereris, quæ essent vestra quidem potentia, vestraque
 sed multo magis honori, nomini, virtuti que consecrata: im-
 nunc ita factum esse, vestrasque mentes in vnum, & ex elem-
 sum amore, concordiaque coisse, & Deo immortali merita
 birasque gratias, quantæcunque à nobis concipi, & haberi po-
 sunt, & tibi, Imperator, maximas habemus. Est enim Cæsar
 nilisimi Regis grata nobis voluntas, & animus est probatus
 tibi ramen, in quo pacis, & belli summum arbitrium inest, quæ
 saluos fore nos possumus iam sperare, referimus accepti. Tu
 est enim hoc beneficium, Cæsar; tua gratificatio, tuum munus
 tua in omnes populos nunc se clementia, & bonitas effudit, quæ
 pacem Christianis populis præbuit; qua non solum homines
 sed nimirum pecudes, agri, tecta que lætantur. Quod sit
 ses, qui magnitudinem animi tui spacijs, regionibusque
 rum; nominis autem famam tempore aliquo delimites: hæc
 multa iam extarent tuarum clarissimarum virtutum inedita
 monumenta; & nos hoc singulari pacis parte nobis redden-
 resseio contenti in præsentia essemus. Communi enim
 (quod ad tollendas intestinas discordias arinet) per tuam
 bis prouidentiam constituta, cætera, quæ supersunt gratia
 quidem, atque magna, Dei consilio, & futurarum rerum

tibus permitteremus. Sed cum nec tuus iste animus plenus maxi-
 mario, pulcherrimarumque cogitationum conquiescere pos-
 sit, donec ea pariat, quae iam dudum illi coepta sunt: & tua sem-
 per consilia spectauerint aeternitatem, nec se vllis temporum
 circumscriptis passis sint, quid est iam, Caesar, quod tibi
 non subijcere, aut tu per te capere, & deliberare possis? nisi
 illud extremum tanquam portum, ut nauigationum, sic praecri-
 tum actionum omnium tuarum, ut terminos Imperij, & ma-
 gisteris tux, in Turcarum, & Barbarorum regna promoueas,
 quae ita tuae virtuti, atque laudi cum nostra omnium spe, tum Dei
 providentia referuata sunt, ut de diuino consilio certe dubitare
 non debeamus. Quid enim fuit, quod illius Imperio, & ditione
 inter nostrarum occasiones discordiarum ijs aliquot iam annis
 vehementer auctis, Aegypto ad veteres eorum opes adiuncta,
 Persis summo, Illyrico vexato, victis, & subactis Pantheonio-
 rum fortissimis gentibus, quas armis suis saepenumero ante lace-
 ficas, neque vquam domitas, audita pridem Caesare, te penè in-
 spectante, ante oculos (inquam) propemodum tuos, non victo-
 ria, sed occasione oppressere: cum tu Gallico bello distractus,
 animam illis tum terre non posses: quid solum (inquam) quoddam
 cum insultarent maxime, cum vigerent, cum in nostro sangui-
 ne, nostrisque cladibus insolentius quotidie, crudeliusque de-
 buccarentur, repente ista pax ex tantis, & tam implacabilibus
 inter vos (ut videbatur) iris, atque discordijs, velu inspectatum
 de caelo lumen effulsit? Nonne hoc nobis indicauit Deus, & vo-
 ce sua quasi restatus est, velle se cum, quem haberemus prae-
 cipuum tutorem, & defensorem Christiani nominis, à ceteris cur-
 nis, & impedimentis liberare: quod is neruos omnes fides consilij,
 fortitudinis, potentiae, quibus firmissimis, & validissimis est pra-
 ditus, in hanc vnam cogitationem, & studium belli sanctissimi
 apparatus confertet? quid? in eodem te ab eodem Deo, nonne
 diuina illius mens, & voluntas nobis est significata? cum Chri-
 stiano nationibus in plures principatus, variaque imperia, non tam
 diuina paulò ante, quam fractis, ob eamque causam armis Turca-
 rum resistere minus valentibus, quod in difficili confessione no-
 strorum illi vno capite, & vno corpore consentientes ingruerant,
 tu ab eo ipse Deo in tam multis seculis vnus electus es, in quem
 mirabili quadam, non fortuna, sed eiusdem Dei providentia, fao-
 rificis quidem certe rerum euentibus, totum Christiani nominis
 robur conflueret: qui summum honoris in toto orbe principatū
 per fortuna, & sapientia cumulares. Ergo haec tibi, Caesar, omnia
 à Deo, & data, & parata sunt, quod actus apertos ad res geren-
 das maximas haberes. nunc tibi videndum ipsi, quid sis facturus.
 Prodeurus de te omnes, qui Remp. saluam esse cupimus. ea porro

nequit esse salua, nisi Turcarum vires, auimique frangantur: quas ab illis prouinciae repetantur, quas ipsi in amentibus diu dijs nostris insidioso bellandi genere nobis surripuerunt. Vnus ad hanc actionem tantam, tanque praeclearam obsequens tibi diuinitus donatus es. Non ne ergo tua mens cum Dei omnipotentis iudicio de te, menteque consentiat? Omnis enim tuus, Caesar, instructusque praedijis, quae ad huiusmodi bellum aggrediendum sunt requisita; virtute, potentia, consilio, mentis, audacia, scientia bellorum gerendorum; quod quidem non mediocriter pertinet, plurimumque in bellis valet, militum etiam robore, & fortissimorum Ducum via bellicae peritia. Namque hoc tamen commodi ex praeteritis Romanis, incommodisque accepimus, quod maximas manus veritas militum paratas, armatasque habituri sumus. Quis istae tur? quid tuus inuictus animus, neque solum aduersus omnes, sed contra ipsam etiam fortunam, omnesque calidissimos nos immobilis, atque constans, quem satis hostes nostri spectatum habent, & cognitum? quid nomen? quid auctoritas? quanta in te est, quanta in omnibus Romanis princeps, post Theodosium, Carolumque non fuit? parum ne illa hostium deterrita est? qui quidem paulo ante, dum tu Gallico bello implicatus tenerere, tot, & tam magna timoris de te sui signa dederunt: maximas classes in auxilium Galliae miserunt: Italiae, & Siciliae litora depopulati sunt: Viennam urbem tuam, frater, cui clarissimi Regis ditionis obsidione tentauerunt: omnesque contenderunt, quod tu domesticis malis diuissime impedire, eos accedere, & conuertere in illos iusta arma ne posses, quae cum tantopere formidauerint impeditum; solutum, & liberum quoniam modo pertimescent? An tu praeter pietatem etiam tuam, praeterque munus officij, quod Christianae Reip. Imperatoris perfectus sustines, etiam illorum in te ipsum iniurijs, grauioribus contumelijs non commouebere? non illas yltimum tibi, cum in illa qui omnia potius perpetienda tibi ducas, quam ullam vel inuicem violationem dignitatis tuae? Tu, qui paulo ante duobus potentissimis principibus resistebas vnus, cum & Gallico bello occupare, & eodem tempore Turcarum arma propulseris nunc Rege Christianissimo, nouo tibi federe, nouaque beneuolentia adiuncto, qui antea quoque fraternam tecum erat tractandae coniunctus; nouis, magnis, firmisque auxilijs auctas; in quod contra te erat, id pro te futurum sit, teque vehementer adiuet, quod antea impediabat, nudatas spe, & occasione, quae tunc nitebantur, Turcarum vires non despicias? At pericula illi valent equitatu, quo in genere tam numero se magis, quam virtute ostentant. non est omnino hoc de ijs singillatim rebus lo-

quod, & deliberandi tempus, quod tum erit apertius, cum iam
 decessu bello, aut voluntate tua, Imperator, perfecta, ista suis
 locutionem in consultationem. Sed tamen, si aliquid est à no-
 bis adversus hanc famam hostilis equitatus dicendum: nos, tam-
 en, quos etiam nobis sunt, quos virtus potius commendat,
 quam numerus, non ne legiones præterea fortissimas? non ne
 exercitissimos in armis pedites obtinemus? quibus caret illi,
 & in quibus præcipuum exercitus robur, spesque, & ratio victoria
 centum locata est? Nam equitibus quidem multæ formidines, &
 mores, multa quoque obijci impedimenta possunt, vel locorum, vel
 fluminum, vel militariū etiam inuentorum: quibus freti quon-
 dam populi Romani Duces, nunquam sibi ad committendum
 prælium cum hostibus, multitudinem equitum impedimento
 hoc parauerunt: propterea quod facile perturbatur id copia-
 rum genus. Nam equi nec ratione doceri, nec cohortationibus
 commitari queunt, ut stent, ut confidant, ut ne vlla obiecta for-
 midine terreantur. Quibus de rebus memoria teneo tecum me,
 Imperator, ad Niceam esse locutum: cum ego tibi non nulla hu-
 iusmodi commenta, quæ ad turbandos equitatus hostium ido-
 neæ esse videntur, exponerem: tu verò plura multo, & meliora
 protuleres. Igitur indociles equi: at peditum ad omnem nu-
 rum & paratus animus; & ad vincendum pertinax est contentio.
 Nam quod ad copias, & commeatu, & ipsas pecunias attinet,
 quæ necesse belli plerique vocauerunt, potest ne esse dubium,
 cum civitates, populi, Christianæque nationes, quæ in hæc fo-
 calia bella inuitissime contulerunt, in hanc sanctam, & saluta-
 rem omnibus expeditionem libentissime sunt, non tantum opes
 suas, sed corpora etiam, & liberos collatura? quanquam & bel-
 lum alere se ipsum solet, si ratione, & ordine sit administratum:
 quæ eadem ratio, visque prudentiæ in te, Carole, summa est,
 si vilo requam fuit. Quamobrem aggredere (quasumus) hoc
 opus pulcherrimum omnium, & maximum, & cui tua magnitu-
 do par sit est. Non est illud Imperatorium, neque Regium (cre-
 de mihi) contentum esse terminis, qui à maioribus sunt relicti,
 aut prestere eos conati ex sociorum detrimentis, atque damnis:
 quæ nam multa sunt in conspectu Barbarorum regna, parum
 multæ hostiles nationes, in quas iure intadi, & quibus sancte
 bellum inferri possit: nec rursus dedere se delictis, & voluptati-
 bus, id quod à tua mente semper abhorruit. Non enim tu ad
 curam, nec ad defidiam, sed ad maximas semper res agendas, &
 cogitandas natus es, nullam habet maiorem iucunditatem vir-
 tuem, quam recordationem rerum pulcherrime gestarum. nihil est
 minus præstantibus propositum ad diligendum, & cupiendum,
 quæ finitum terminis sit. Caduca sunt enim, & fallacia omnia,
 quæ

Xx 3

qua spatij circumscribuntur: animos magnos, atque erecti
 in immentum excurrere oportet, cum regionum, terrarumque
 Imperio, tum fame, & laudis in posteritate, tum veto beatus
 nis, & felicitatis in illo celesti, & immortalis regno. Ad tuum
 Regnum, Carole Cæsar, & ad qua præmia, de cetera, & conferantur
 illis, qui diuinis muneribus ornati, ad eundem Dei gloriam
 honestandam vsi sunt, tua te laus, atque virtus, tuus iste laus
 præstans, atque eximius animus, tua natura, tua summa præsta-
 tia, tuus ille notus immortalitatis amor, tuæ curæ, cuius in
 a te suscepti pro Rep. labores, tuus honos, dignitas, exultatio
 in primis autem in Deum, & Christianam religionem merito
 vocat: ipsique nos cuncti (pro omnibus enim loquor) tuum
 te, & vocamus, & flagitamus: vt, cum gratias tibi tantarum
 exoptata pacis opportunissimo dono per te nobis conce-
 ditote debeamus, quantas persolvere non possumus, obre-
 tum gloriæ, amplitudinisque videamus, quò nostra delicta
 aspirare vix possint: & cum omnia omnes egerimus, que vel in
 gratulando tibi, vel in gratias agendo, vel in celeberrimis
 rum maximarum laudum, vel in commemoratione rerum
 pulcherrime gestarum effici à nobis poterunt; nunquam tantum
 tam alte officijs ascendere valeamus, quin diuina tua in
 nos, & in Christianam Remp. merita semper
 multo sint superiora.

F I N I S.